

Mi ez, könyv? Mi, ez könyv?

GONDOLATOK A MŰVÉSZKÖNYVRŐL

Fejes Barbara

A könyv fogalma mindenki számára ismert. Rengeteg formai és tartalmi változata van jelen a mindennapi életünkben a babakönyvektől a lexikonokig. Azonban van egy speciális változata, a **művészkönyv**. E fogalom hallatán az emberek többsége leginkább művészekről vagy művészetről, esetleg műtárgyakról szóló könyvekre gondol, holott nem erről van szó.

A Magyar Grafika olvasói előtt ez ismert lehet – többek között – Maczó Péter írásai révén (Így készült! 2024/2., Maczó Péter interjúja Kiss Ilonával 2007/2.). De olvasható volt – és az archívumban továbbra is elérhető – beszámoló a 2004-es londoni Artist's Book Fair-en való részvételről (2005/1.), vagy épp Bornemisza Rozi munkáiról szóló cikk (2003/2.). Azonban most arra teszek kísérletet, hogy egy átfogó képet mutassak arról, mi is az a művészkönyv.

A műfaj teljesebb megismertetéséhez Pataki Tibor szavait idézem: „A művészkönyv megannyi nyitva hagyott gesztus, melynek tartalma dönti el, mire utal. Gyakran csak fricska, az egymás mellé dokumentált vizuális jelek furcsa fintora, de lehet teljesen komplex látvány-fogalom földolgozás is. Egyedi képzőművészeti alkotások ezek, melyekből vagy egyetlen példány készül, vagy csak néhány darab, ám technikailag sokféle műfaj és technika békül itt össze, vagy éppen kiabál egymás mellett.”¹ Érzékeltes megfogalmazás, de mit jelent ez pontosan?

„Általában megkülönböztetnek a) »könyvműveket« (vagy »művészkönyveket«): ezek az elneve-

zések olyan könyvekre vonatkoznak, amelyek bizonyos eszmék hordozói (a performance-könyvek, a vizuális költészet kötetei) és b) »könyv-műtárgyakat«, így jelölik azokat a könyveket, amelyeket térbeli kontextusba helyezett műtárgynak kell tekintenünk. De a »művészkönyv« kifejezés mind az a), mind a b) típus jelölésére szolgál. Akárhogy is legyen, minden művészkönyvet művész készít, és műtárgynak minősül.... Nem a kategória fontos, hanem a művész, és amit alkotott.”²

Azonban ha valaki a könyvtárgy vagy a könyvművészet (bizonyos) eseteivel találkozott, ne legyen kétsége afelől, hogy ezek is a művészkönyv valamely válfajára utalnak. (Lásd 67. oldal, ábra.) Az angol megnevezések sora pedig még az összes fent említetténél is hosszabb.

Tehát alapvetően két nagy csoport definiálható:

- **kis példányszámban kiadott művek,**
- **egyedi művészkönyvek.**

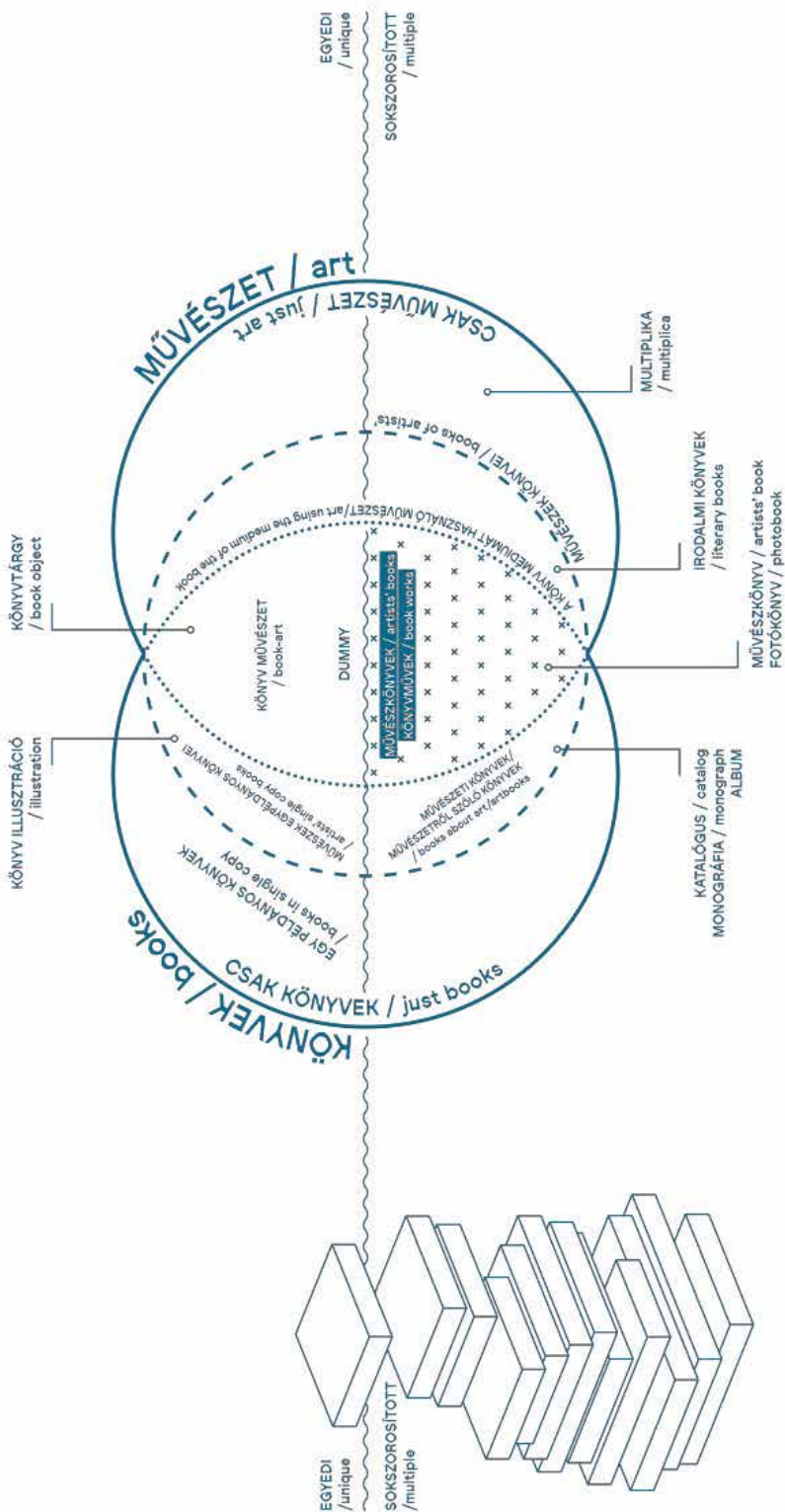
Az egyedi művészkönyveket további három kategóriába lehet sorolni, Kiss Ilonának³ tulajdonított meghatározás alapján:

1. **Transzformált könyv.** Amikor egy meglévő könyvet alakít át, gondol újra, használ alapul a művész.
2. **Könyvtárgy.** Többnyire nem lapozható, könyv alakú tárgy.
3. **Strukturált könyv.** Újonnan létrehozott könyv, valamilyen elgondolás mentén, de semmi esetre sem a szöveges tartalomra koncentrálna, hanem a szöveg és kép kapcsolatára, illetve magának a könyvnek a szerkezetére.

1 Pataki Tibor Munkácsy-díjas festő, alkalmazott grafikus. A Magyar művészkönyvalkotók Társaságának korábbi elnöke. Az idézet az 1999-es Balkonban megjelent cikkből származik. Forrás: <https://www.c3.hu/scripta/balkon/99/1112/06konyv.htm>.

2 Guy Bleus gondolatai. Forrás: https://www.mailart.be/art_is_books.html

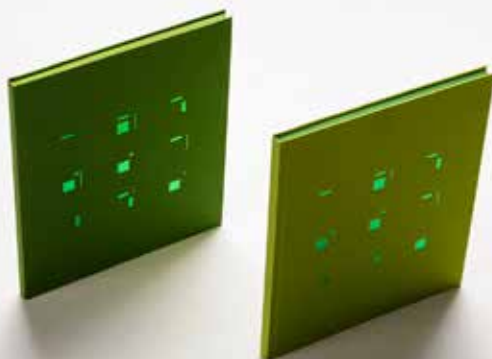
3 Kiss Ilona Munkácsy Mihály-díjas grafikus, könyvtervező, könyvművész. A Magyar Művészkönyvalkotók társaságának alapítója

Forrás: Az Istvánkó Bea és Lukács Máté (ISBN+) által kurált kiállításon megjelent ábra.
2024. Capa Központ, FOTÓ / MŰVÉSZ / KÖNYV Grafikai terv: Szmolka Zoltán

Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a művészkönyv már **kilépett a könyv formai keretei közül** és többször találkozhatunk olyan megoldásokkal, amik a könyv formátumát is elengedték. Szeretném megmutatni, hogy milyen izgalmas munkák születnek az egyes művészkönyv-kategóriákban néhány alkotó munkáján keresztül, saját gondolataikkal a művekről és az alkotás folyamatáról.

Kis példányszámban kiadott mű

Csakó Zsolt
Diadem

A ***Diadem*** egy zöld tetőkkel foglalkozó cég. Huszonöt éves jubileumát többek közt egy kis példányszámú, egyedi művészkönyvvel kívánta maradandóvá tenni, ami minden szempontból eltér egy hagyományos portfóliótól. Az én tervezői koncepcióm az volt, hogy ne legyenek a könyvben

betűk, kizárólag csak képek, és ezeken keresztül mutassuk meg a cég értékrendjét és szellemiségét oly módon, hogy párhuzamba állítottam az általuk használt technikai eszközöket a természetben megtalált és formailag hasonló absztrakt, geometrikus formákkal. Tervezőként fontosnak éreztem a könyvvel való első találkozást, a taktilis élményt és magát a lapozás dramaturgiáját, hogy a tartalommal így egyggyé válva alkosson a nézőben komplex élményt.

Transzformált könyv

Horváth Lóczi Judit
A magyar bürokrácia
elviselhetetlen könnyűsége

A magyar bürokrácia elviselhetetlen könnyűsége című munkám egy lomtalanításon talált magyar törvénykönyv átalakításával keletkezett.

Azt hiszem, sokan szenvedtünk már a magyar hivatali rendszer bonyolultságától, értelmetlenségétől, öncélúságától, méltánytalanságától.

Ez egy olyan rendszer, amelyben az ügyek végtelen hosszúra nyúlhatnak, mint a rétestészta, vagy a kigyók tekeredő teste. Akinek nincs elég lelkiereje, pénze, türelme, az jobb, ha távol tartja magát tőle.

Könyvtárgy

Csontó Lajos
Fontos könyvek

A *Fontos könyvek* című munka régi, betelt jegyzet- és vázlatfüzeteim felhasználásával készült. Ezeket a könyveket – hullámkarton csomagolóanyaggal együtt – postai gumiszalaggal fogtam össze, majd vastag fekete akrilfestékkel lefestettem. A még nedves felületet hamuban forgattam meg, illetve beszórtam vele. Az így létrejött könyvtárgy egy tűzesetet túlélte maradványra emlékeztet, s ezzel egy ellentmondásos helyzetet szimbolizál: a valóban fontos jegyzetek és rajzok ezáltal hozzáférhetetlenné váltak, miközben maguk is a veszteség és a pusztítás metaforájává lettek. A munka így az emberi életben jelen lévő elmúlásra, a természeti vagy emberi eredetű pusztító folyamatokra emlékeztet.

A könyvtárgy mellett látható három fotót magáról a tárgyról készítettem, különböző nézőpontokból. Ez a tautologikus gesztus számomra azért volt fontos, mert ezzel az installatív formával is szerettem volna erősíteni a jelentést.

Strukturált könyv

Fejes Barbara
Kronosz és Kairosz

Az idő kettősségén – *Kronosz*, amit mérünk és *Kairosz*, amit megélünk – való gondolkodás készített ennek megjelenítésére, kézzel foghatóvá tételére. A könyv fehér, „steril” oldalai Kronosz. Érzelemmentes, tárgyilagos.

A grafikával ellátott része pedig Kairosz, az általunk megélt események lenyomata.

A kivágott körök – összesen 12 – az órát/a hónapokat jelképezik, azonban ezeken az „ablakokon” keresztül átjárhatóvá válik a két világ – Kronosz és Kairosz.

HAász Ágnes

Tűnődések

**– kezdek áttetsző lenni és
a világ ki-be jár rajtam**

A betű-szöveg-kép-performansz-installáció komplexitása a könyv olvasás élményét tágítja, Fernando Pessoa gondolatainak térbeli kiterjesztésével, egyúttal a művészkönyv és a könyvobjekt műfájának újragondolását is jelenti, mind a választott médiumokban és anyaghasználatban, mind pedig a szellemi, sík-tér-időbeli megjelenítésben.

A kiindulási, egyben a befejező kép (Kezdek áttetsző lenni, a világ ki-be jár rajtam... 2019) színre bontásából keletkezett, térbe függesztett transzparens fóliarétegek (könyvlapok) – fekete, kék, sárga, magenta – közötti tér átjárhatósága, áttetszősége lehetővé teszi a néző belépését a mű terébe.

Az áthaladó, fokozatosan eltűnő alakra vetülő betűk és szövegtörödékek kikerülnek az olvasás intim teréből, és a közönség részére láthatóvá, vizuális látványelemmé válnak.

Fotó: Zdeněk – MUO – Muzeum umění Olomouc

Installáció-performansz-videó, 03.14 min.

Szövegösszeállítás: Kecskés Péter

Zene: Dóra Attila

Videó: Ruzsa Dénes, Spitzer Fruzsina

Installáció: 138x80 cm/5 transzparens fólia,
50 cm-es távolságra térbe függesztve

A művészkönyv minden formája nemcsak hogy a művészek által szívesen használt kifejezési forma, de helye is van a magyar képzőművészetben.

Művészkönyvek létrehozása a hetvenes évektől napjainkig bűvópatakként mindig jelen volt – Európa többi országához hasonlóan – a magyar képzőművészetben is. Sokféle területen alkotó művész nyúlt és nyúl ehhez a műfajhoz, mégis annyiira benne sem a szakmai, sem a civil köztudatban, mint ahogyan azt bármelyik másik európai országban láthatjuk, tőlünk minden irányban. Vajon miért van ez így? És muszáj ennek így lennie?

Talán mert underground. Az volt, és a mai napig az. Ez nem is lenne baj, ha közben megtalálná a közegét és a közönséget.

Ebben nagy szerepe lehetne a kiadóknak, akik esetleg tudnák támogatni egy-egy kis példányszámú (100-300-500 db) kiadvány/könyv megjelenését. Nagy vállalkás, mert nem hoz annyit, mint egy bestseller, de meggyőződésem, hogy lenne más, nem feltétlen anyagi jellegű hozadéka. Azért az nem ritka manapság, hogy egy profitorientált cég támogat nonprofit szervezeteket, kezdeményezéseket, tevékenységeket. Olyan, társadalmilag fontos ügyeket, mint amilyen a művészet is. Több megjelenéssel több emberhez tudnának eljutni a kis példányszámú művészkönyvek. Mondjuk gyűjtőkhöz is...

Az egyedi műtárgyak esetében pedig a rangosabb kiállítóhelyektől várnék több bátorságot, ami teret adna a művészkönyvnek, kevésbé populáris jellege ellenére is. Érttem, hogy elvileg kisebb közönséget vonz, de meglátásom szerint jó kommunikációval be lehet hívni az embereket, illetve sok esetben a hely neve elegendő, hogy a törzsközönséget felcsigázza valami új és egyedi dologgal. Továbbá a kiállítással felhívna a gyűjtők figyelmét erre a különlegesen összetett és sokrétű médiumra.

Az az érzésem, hogy itthon a gyűjtők többségének nincs olyan mértékű ismerete a művészkönyvről, ami érdekessé tenné számukra, és így a gyűjtési hajlandóságra sincs motiváció. Korábban ugyan volt néhány nagyobb név, de ők ma már nem igazán aktívak (Galántai György, Klaniczay Júlia, Várnagy Tibor és néhány múzeum: a székesfehérvári Szent István Király Múzeum, a győri Borsos Miklós Múzeum, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum és a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum). Pedig valószínűnek tartom, ha a ma aktív gyűjtők rálátnának a művészkönyv nemzetközi meghatározottságára, nagyobb érdeklődést mutatnának.

Szerencsére a művészek nem mondanak le róla, hogy művészkönyveket hozzanak létre, csak azért, mert itthon nincs akkora érdeklődés iránta. Ahhoz túl kifejező. Egyszerre tömörít magába, és tár fel párhuzamos világokat egyetlen műben. És szerencsére van Magyarországon egy társaság – **Magyar Művészkönyvalkotók Társasága** (továbbiakban MMAT vagy Társaság)⁴, ami összefogja azokat a művészeket, akik magas minőségben élnek ezzel a művészi formával is. A Társaság igyekszik megmutatni a művészkönyv témában készült munkákat a lehető legtöbb helyen, vidéken és Budapesten, itthon és külföldön egyaránt. Mégis az a tapasztalatunk, hogy elsősorban a szakmához beszélünk, annak is csak egy szűk rétegéhez. Többnyire érdekesnek is találják, némelyik munkát egészen nagyra értékeli, de ennek nincs semmilyen gyakorlati és/vagy hosszú távú eredménye a művészkönyv presztízsét illetően. Ebben, mondjuk, az MMAT-nak is van felelőssége a kommunikáció elégtelensége révén. A lehetőségeink és erőforrásaink mértékében folyama-

tosan dolgozunk a rendelkezésre álló csatornák minél szélesebb körű kihasználásán. Facebook- és Instagram-jelenléttel, a kiállításaink nemzetközi online kiadványában⁵ való megjelentetésével, és a közeljövőben hírlevél elindítását is tervezzük. Továbbá készülünk megszervezni a második budapesti nemzetközi művészkönyv vásárt. A munka önkéntes alapon megy, így csak annyit tudunk foglalkozni a Társaság ügyeivel, amennyi a mindennapi életünk mellett belefér – ami lássuk be, igen csekély. Hasznos lenne a Társaságot egy valódi és jelentőségteljes szervezetté fejleszteni.

Meg kell említenem az **ISBN+ galéria és könyvesbolt**⁶ szerepét is. Ők a kis példányszámú művészkönyvek árusításával és különböző rendezvények (társ)szervezőjeként járulnak hozzá a műfaj hozzáférhetőségéhez. Például 2024. november 13. és 2025. február 2. között volt látható a Capa Központban egy kiállítás **FOTÓ / MŰVÉSZ / KÖNYV** címmel, amely a közelmúlt legizgalmasabb cseh, lengyel, román és magyar művészek fotókönyveiből mutatott be válogatást.

ISBN+ galéria és könyvesbolt

A Társaság és az ISBN+ között jó kapcsolat van, és nyitottság az együttműködésre.

Az MMAT évről évre bővül új tagokkal. Fiatalok is csatlakoznak, friss szemlélettel nyúlva a műfajhoz. Tagjaink többsége egyedi munkákat készít, és sok esetben könyvtárgyakat, bár előfordul egy-egy kis példányszámban kiadott mű is.

⁴ Elérhetőségek:

mmatartbook.wordpress.com/,

Instagram: [hungarian_artists_book](#) -.

⁵ Elérhető:

www.bookarts.uwe.ac.uk/newsletters/

⁶ Elérhetőségek:

1058 Budapest, Baross u. 42.

www.isbnbooks.hu/

Kis példányszámban kiadott mű

Balla Dóra
Ballatone

Az élan vital – vízrajzok fotósorozat készítése 2008-ban kezdődött, a bergsoni az életlendület, az élan vital a teremtő lendület leképezéseként, amely nem csupán a természet törvényei szerint formálódó mintázatok vizsgálata, hanem a folyamatosan új, előreláthatatlan formák teremtésének módozatait vizsgálja. Az élan vital a teremtő fejlődés maga, bergsoni értelemben az anyag legyőzése és a művészi szabadság megvalósítása. Minden pillanat, minden észlelés új és teremtő, az élet nem mechanisztikus, hanem mozgásban van, lendületben, és ezzel a lendülettel küzd az akadályokkal, hogy megvalósíthassa a szabadságát.

A *Ballatone* könyv ennek a folyamatos észlelésnek és életlendület-vizsgálódásnak tíz évét foglalja össze.

2008 és 2018 között öt magyarországi, különböző vízpartokon készült (helyrajzi számmal jelzett helyszíneken) vízrajz fotósorozatok képanyagából válogat. A képek elrendezése nem helyspecifikus, folyamatosan közelít a könyv középpontja az élan vital megtestesülésének irányába, majd újra távolodik, ez a belső, rejtett dramaturgia általi mozgás, a végtelenség és mozgásban rejlő folyamatos életlendület nyilvánul meg. A könyv borítója statikusságát megtöri a vízszínű tükröző felület, amely az életlendületet részekre bontja, absztrahálja, anyagiságát ellentétes érzetekkel oldja, a holt anyagot átlényegíti, az érzékelést a fluensebb tartományok felé vezeti. A *Ballatone* számozott művészkönyvként került forgalomba.

Transzformált könyv

Sejben Lajos
Világirodalom remake-jei sorozat

A családi örökségként rám maradt Világirodalom remekei sorozatot szerettem volna megmenteni az utókornak, ezért próbáltam a könyveket „újraértelmezni” tartalmilag és formailag. Minden könyvet elvágtam, majd kiegészítettem plexilappal és átszőttem alumíniumdróttal, hogy egygyé váljon és ezáltal egy másik kontextusba kerüljön. Így a könyv a tartalmi részén túlmutat és manifesztálódik a külső és belső tartalom, mint egy könyvobjekt vagy plasztika.

Kiss Botond András
Fekete-fehér illeszkedés

Fekete-fehér illeszkedés című művészkönyvem három részből áll: egy márványlapból, egy tömör papírtömbből és egy könyvből. A papírmodult és a könyvet suminagashi eljárással készült lapokkal borítottam, így teljesen belesimul a hátteret alkotó kőtábla mintájába.

Strukturált könyv

Rác Csenge
Nyereményvariációk sorszámtömb

A tombolatömb forma a remény és a csalódottság ismétlődő ciklusát formázza. Minden sorsjegy ígéret és lehetőség, a tombolaszelvény a nyere-mény variációit kínálja, amelyek talán sosem vál-

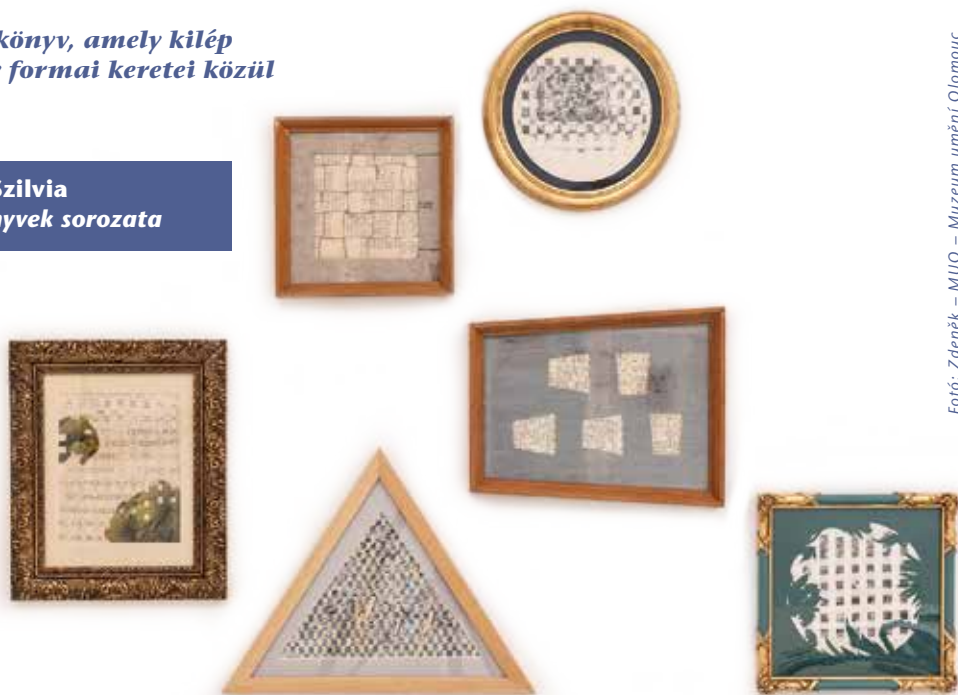

A japán tus márványozás, amelyet eredetileg dokumentumok, írott lapok díszes hordozójának készítettek. A víz felületére csöppentett tus a kö-zeghatáron lebeg, amelyet másik könnyen terjedő oldattal, fújással, a márványozó tálca mozgatásával lehet alakítani. Az éppen megfelelőnek talált min-tázatot egy papírlappal leemeljük a víz felületéről és így rögzíthetők az irányított, de mégis véletlen fekete-fehér alakzatok.

nak valóra, mégis a kevés esély ellenére sokszor újrapróbálkozunk. A sorsjegyhúzás folyamata: a húzás, a várakozás és az örökös vágyakozás rituális tárggyá teszik a tombolatömböt. A könyv ehető ostyapapírból készült, így az ismétlődés megszakad, a könyv elfogyasztásával a remény tárgya megsemmisül, így az örökös csalódás alól is felmentést kapunk.

Fekete Szilvia
Régi könyvek sorozata

Fotó: Zdeněk – MUO – Muzeum umění Olomouc

A *Régi könyvek I–VI.* hat különböző antik könyv testéből készült, síkszerű, keretbe foglalt könyvtárgy, mely a már eldobott, talált és leértékelt könyvek fizikai létezését formálja újjá. A felhasznált könyvek között híres, közkedvelt darabok (például Charles Dickens: Karácsonyi ének egyik, az 1960-as években megjelent kiadásának illusztrációiból készült munka), de egyszerű, felejtethető, szocialista propagandakönyv is van.

A hat munka készítésénél – a kör, a háromszög, a négyzet, a téglalap és a trapéz alak – a magyar hatvanas-hetvenes évek geometriai művészetének hagyományából indul ki. A keretek stílusa szándékosan és gyökeresen tér el egymástól (aranyozott, fa, díszített, biedermeier, szocreál, minimalista stb.), a paszpartuk szintén; ezeknek némelyikét a konkrét könyv leáztatott és újrafestített vászonborítójából készítettem. A közös mindannyiukban a csíkokra szabdaltnál oldalakból szövegtől „tartalom”. Ez sok mindennel asszociálható, minden befogadó saját, önálló szubjektumként vizsgálódó szemléletére bízom.

Számomra a régi, kidobásra ítélt könyv megmentése, újjászületése és az azzal járó konceptuális gondolkodás, valamint a megvalósításhoz szükséges fizikai munka – gyakran nehezített kidolgozás, új módszerek kísérlete – okozta a legnagyobb örömet.

Összességében azt látom, hogy a művészkönyv mint médium mindig jelen lesz a képzőművészetben, akár a festészet vagy szobrászat, de nem akar annyira mainstream lenni. Ahhoz viszont, hogy egy jól körülírható közönséget tudjon magáénak, a legoptimálisabb az lenne, ha a művészkönyvet körül vevő jelenlegi és/vagy jövőbeni szereplők (a kiadó[k], a kiállítóhely[ek], az MMAT, az ISBN+) együtt gondolkodnának és tennének lépéseket a műfaj szélesebb körű ismertsége érdekében és az őt megillető helyre emeléséhez a magyar képzőművészetben. Amíg ez az optimum nem jön létre, addig az MMAT igyekszik minden tőle telhetőt megtenni, hogy a művészkönyv ne csak a műtermekben legyen jelen, hanem a nyilvánosságban is.

Aki szívesen megnézné a művészkönyveket testközelből, annak ajánlom a következő és egyben az idei utolsó kiállításunkat az MMAT fiatalabb tagjainak munkáiból a Deák17 Galériában.

Cím: 1052 Budapest, Deák Ferenc utca 17. I. em.
Megtekinthető: 2025. 11. 21. és 12. 20. között.

www.facebook.com/deak17galeria

www.instagram.com/deak17galeria/

mmatartbook.wordpress.com

www.instagram.com/hungarian_artists_book/

Kiadítósejtés a Deák17 Galériában / 2025. november 13. / Fotó: Márián Gábor, Fejes Barbara